Stenograma şedinţei Consiliului de Miniştri sub preşedinţia generalului Sănătescu

(15 septembrie 1944)

Generalul Sănătescu

A fost prezent întreg guvernul, împreună cu comisia care a dus tratativele de la Moscova, afară de prinţul Ştirbey.

Domnul ministru Pătrăşcanu citeşte actul de armistiţiu, făcând la preambul următoarele observaţiuni: Delegaţia noastră a cerut ca să dispară din textul armistiţiului cuvintele "recunoscând învingerea, România a cerut armistiţiu". Dl Molotov a argumentat că înfrângerea noastră este o realitate, că trupele sovietice sunt pe teritoriul României şi că armatele române se retrag, bătute. Aceasta, deci, fiind o realitate nu trebuie să se evite argumentele trecute în text.

Delegaţia română a revenit, arătând că armistiţiul s-a produs nu prin forţa înfrângerii noastre militare, ci prin o acţiune politică şi că aceste condiţiuni care urmează să fie stabilite în actul de armistiţiu au fost de multă vreme discutate cu aliaţii şi deci guvernul actual, care este emanaţiunea acelor care au ajutat armistiţiul şi nu este vechiul guvern, care poate fi făcut răspunzător pentru situaţiunea militară a României, are o altă bază juridică decât dacă ar fi rămas guvernul vechi.

Punctul de vedere românesc, totuşi, nu a fost recunoscut.

Domnul ministru Buzeşti arată că textul preambulului vorbeşte despre România care a fost în război cu mai multe ţări aliate. Textul nu este precis, pentru că noi nu am fost în război cu majoritatea ţărilor aliate, ci numai cu trei din numeroasele care constituiesc grupul aliaţilor.

Domnul ministru Dămăceanu, comentând articolul 1, arată că primul element pe care l-a ridicat delegaţia noastră a fost obţinerea datei de la care se scurge armistiţiul. În proiect au fost trecute în locul datei puncte libere, pentru a se putea completa ulterior data. Delegaţia noastră a cerut ziua de 24 august, de când, în mod efectiv, România a intrat în război cu Germania şi Ungaria.

S-a argumentat că România a luptat şi după data de 24 august, întrucât ordinele au sosit pe front tardiv.

Totuşi, după lungi discuţiuni, Comisiunea noastră a avut satisfacţiunea să se recunoască data de 24 august ca data oficială a încetării ostilităţilor.

Am considerat, că această dată nu oglindeşte numai o realitate, dar în acelaşi timp ne va fi folositoare fie la revendicarea unui drept mai târziu la încheierea păcii, cât în special la fixarea anumitor detalii de execuţie, cuprinse în clauzele armistiţiului. Şi, într-adevăr, în şedinţa din 11 septembrie, când ni s-a înmânat textul definitiv, mi s-a comunicat şi verbal că s-a admis data de 24 august, ora 4.

A doua chestiune din art. 1 care se degajă este aceea a cooperării militare româno-sovietice.

S-a admis cantitatea celor 12 divizii de infanterie şi a trupelor suplimentare. (...)

IULIU MANIU despre "domnii din Moscova"

Domnilor, ţin de la început să constat că textul acestui armistiţiu nu corespunde cu acele conversaţiuni şi acele încheieri pe care emisarii noştri din Cairo au convenit cu reprezentanţii aliaţi. Lucrul acesta este foarte important. Eu mulţumesc comisiunii pe care am trimis-o, prin sârguinţele depuse pentru rezultatele obţinute, desigur cu mare trudă şi desigur după multe discuţiuni. Însă aceasta nu mă împiedică să constat că aliaţii nu şi-au respectat înţelegerile de la Cairo. La Cairo s-au făcut înţelegeri precise. Baza acestor condiţiuni era fixată în 6 puncte, care conţineau anumite asigurări foarte preţioase pentru România şi noi când am făcut armistiţiu şi când am trimis comisia la Moscova, am fost de credinţă că aceste stipulaţiuni vor fi respectate. Spre marea noastră durere, vedem că acele condiţiuni nu au fost respectate. Vedem o situaţie [illegible], în special pentru noi tezat să recomand partidului şi Majestăţii Sale să facă acest armistiţiu, ne doare foarte mult la ce s-a ajuns. În tot cazul ţin să constat că noi, aceia care am pregătit această acţiune şi care am discutat-o luni de zile, nu suntem vinovaţi pentru acest text de armistiţiu. Ceea ce am preconizat era cu totul altceva. A ieşit însă altceva. Nu poartă vina dumnealor din comisie care au discutat la Moscova şi nu le fac nici o învinuire, fiindcă sunt convins că au făcut tot posibilul ca să iasă altfel. Pe de altă parte nu-i învinuiesc pentru că au acceptat acest text de armistiţiu, fiindcă nu puteau face altceva. Erau într-o situaţie într-adevăr tragică: armistiţiu declarat, de axă rupţi, armata rusă în cooperare cu noi pentru dezrobirea Ardealului. Evident că nu puteau să stea la mijloc şi trebuiau să accepte aceste puncte care, multe, reprezintă o adevărată capitulaţie nu un contract liber de armistiţiu.

Ţin să constat acest lucru pentru a ne feri de învinuirea că noi am dus ţara în această situaţie. Ne-am gândit bine ce facem, am fixat bine condiţiunile, dar firește se întâmplă şi altfel, fiindcă, repet, ceea ce am stabilit la Cairo nu au respectat domnii din Moscova. Suntem mici, suntem slabi, am făcut o politică catastrofală, conducătorii ţării noastre de până acum au mers cu ochii închişi, ne-au dus în toate privinţele în situaţii absolut imposibile...

"O audienţă la domnul mareşal Malinovski"

Domnul general Potopeanu: Cred că nu putem aştepta discuţiunile între comisiunile militare şi cred că ar trebui tranşată această chestiune chiar azi, printr-o audienţă la dl mareşal Malinovski.

Domnul Maniu: Pentru noi care am tratat chestiunea aceasta este penibil. Să-mi daţi voie cu această ocaziune să confirm ceea ce a spus dl general Aldea şi să-mi arăt recunoştinţa mea pentru atitudinea dumnealor în pregătirea acestui armistiţiu. Într-adevăr, dnii generali Aldea, Racoviţă, Potopeanu şi general Niculescu au luat parte foarte sârguitoare la pregătirea acestui armistiţiu. Îi rog să primească mulţumirile noastre sincere. Nu a fost lucru uşor acesta. Vă rog, ulterior, când priveşte lucrurile în perspectivă istorică, chestiunile acestea par foarte frumoase, romantice, dar nimeni nu-şi dă seama de pericolul ce comporta această întâmplare istorică. **Aşa şi în cazul acesta. Noi trecem foarte uşor; nu ne dăm seama că dl general Sănătescu, preşedintele nostru, ce riscuri grozave a luat asupra sa când a fost în acţiunea aceasta. Nu ne dăm seama de situaţia dlui general Racoviţă, de situaţiunea dlor generali Potopeanu şi Niculescu, de situaţia dlui general Aldea, care, deşi nu era în activitate, totuşi, risca foarte mult prin activitatea pe care o desfăşura.** Am avut plăcerea să vorbesc cu dlui în timpul acesta de pregătire şi îi mulţumesc dlui Vişoianu în special, care în direcţiunea aceasta de a realiza o legătură între partea civilă şi partea militară, a avut un rol aproape hotărâtor.

Asemenea şi cu această ocaziune ţin să accentuez sentimentele mele de sinceră recunoştinţă dlui Niculescu-Buzeşti, care cu multă prevedere a luat parte la aceste lucrări. Eu sunt mulţumit de a putea aduce întreaga mea recunoştinţă acestor domni. În ceea ce priveşte pregătirea acestui armistiţiu am lucrat cu toţi cu mare prevedere şi nouă nu ni se poate băga nici o vină că *acest armistiţiu* este aşa cum este astăzi, care, în multe privinţe, *se prezintă ca o capitulaţiune.* De aceea, era pentru mine foarte interesant cuvântul acela de la radio, că s-au semnat condiţiunile de armistiţiu impuse de alţii, fiindcă acesta este adevărul. Prietenii pe care i-a trimis au făcut tot ce au putut, au fost puşi în situaţiunea de a capitula. Ce au putut face la Moscova? O situaţie groaznică şi pentru dumnealor dar mai ales groaznică pentru noi, care am hotărât acest lucru şi care avem mare răspundere morală şi politică.

În ce ne priveşte, avem distinse mărturii şi documente din care reiese felul cum am pregătit noi armistiţiul. Acest lucru este important, alături de discuţiunile pe care le ducem noi pe sub mână, în mod foarte timid. A avut nişte tentacule şi dl Mihai Antonescu, răspândite în mai multe părţi ale Europei. Prin aceste tentacule dânsul a prins câte ceva şi a avut unele sugestii. Între altele a avut sugestia şi i s-a pus în vedere că dacă se va face armistiţiul se va asigura o zonă neutră, liberă, în care să nu poată intra aliaţii. Am văzut eu, dl Buzeşti are textul, şi vă puteţi închipui în ce situaţie ajungem noi, guvernul acesta, regimul acesta şi în special noi care am lucrat efectiv la pregătirea acestui armistiţiu, când ni se va pune în faţă mâine-poimâine, faptul că lui Antonescu i s-a promis de către dl Molotov o zonă neutră pe care noi nu o avem. Pentru care motiv nu interesează, vă puteţi închipui în ce situaţie rămânem noi. Deci, trebuie să constatăm numaidecât că noi între condiţiunile pe care le avem prin armistiţiu era şi punctul, precis stabilit, că tot ce s-a discutat va fi respectat în armistiţiul pe care noi îl vom încheia. (...)

"Răspunderea este a aliaţilor"

Domnul ministru Buzeşti: Uniunea Sovietică ne-a asigurat în scris şi în mod formal că va respecta toate cele 6 puncte din condiţiunile de armistiţiu. Nimeni nu este vinovat că condiţiunile de armistiţiu au fost înrăutăţite. Niciodată nu ni s-au recunoscut condiţiunile din aprilie. Niciodată nu ni s-a dat ultimatum, dacă nu facem ceva, le retrag. Aliaţii nu au retras condiţiunile. Aşa încât poziţiunea juridică cu care ne trebuie să accentuez gestul Majestăţii Sale Regelui care a luat în această chestiune partea leului, fiindcă în cuvântul sau în hotărârea aceasta a pus la dispoziţia acestei acţiuni întregul său aparat militar şi civil. Cum fiecare am riscat ceva în această operaţiune, desigur Majestatea Sa Regele a riscat cel mai mult, a riscat Dinastia, Tronul, a riscat chiar viaţa.

Deci, nu este permis să lăsăm nici un moment nefolosit, şi eu am fost foarte de acord când ieri dl ministru Aldea a amintit acest lucru, ca noi în ziaristica noastră să nu pierdem o singură ocaziune ca să arătăm şi în discuţiuni şi în vorbire, să accentuăm acest lucru, fiindcă fără a folosi Majestatea Sa Regele drepturile Sale constituţionale, noi cu greu am fi putut face această acţiune. (...)

IULIU MANIU pune pe tapet chestiunea Basarabiei

Eu mai am o chestiune pe care vreau s-o subliniez.

În acest armistiţiu se vorbeşte de germani, de unguri, de evrei şi de multe şi multe lucruri. Dar nu se vorbeşte de un lucru esenţial pentru noi, ce se întâmplă în Basarabia, cu românii noştri de acolo.

Domnul Pătrăşcanu aminteşte adesea că eu sunt vinovat de oarecare tergiversări. Nu este adevărat. Într-un singur caz da, într-o singură chestiune. Domnii comunişti au venit la mine la un moment dat să-mi propună să facem un fel de legătură patriotică, şi atunci nu s-a făcut din cauza mea, recunosc. Pentru ce? Pentru că eu insistam la dumnealor că între ţintele acestui bloc patriotic să fie pusă şi chestiunea Basarabiei şi Bucovinei, şi am insistat pe acest lucru, şi am spus că nu este posibil ca noi să inaugurăm o acţiune de stat care nu ar avea între ţintele sale câştigarea Basarabiei şi Bucovinei. Dumnealor nu au vrut acest lucru şi din cauza aceasta nu s-a făcut. Ce se întâmplă? După acest incident, ne-au venit propuneri provocate din partea aliaţilor, a Rusiei, Angliei şi Americii, în care au fost încunoştinţaţi în mod definitiv, fără posibilitate de a discuta, că Basarabia şi Bucovina, în forma hotarelor din 1940, trebuiesc să rămână Rusiei, şi atunci a trebuit să mă supun acestei hotărâri a acestor trei state. Ar fi fost din partea mea un lucru nesocotit dacă eu aş fi înlăturat întreaga acţiune politică proprie, de a salva interesele României, din cauza unui impediment de neînvins. Şi atunci am făcut blocul cu d-lor, şi am făcut, prin urmare, blocul abia în luna iunie, deşi propunerile erau făcute în noiembrie sau decembrie. Aşa cum v-am arătat, din acest motiv nu am acceptat în această formă.

Acum lucrurile s-au închis. Am văzut porunca inexorabilă a Naţiunilor Unite şi a trebuit şi eu să mă conformez, în sensul că am făcut blocul cu d-lor, pentru realizarea celorlalte scopuri mari. Aceasta nu înseamnă însă că noi ne dezinteresăm de partea neamului românesc care este în afară de hotarele noastre. Nu ne putem face vinovaţi că ne dezinteresăm de fraţi de un sânge cu noi, pe care vitregia soartei, la un moment dat, i-a despărţit de noi. Ce se întâmplă? În acest corp al armistiţiului nu se vorbeşte nimic de Basarabia şi Bucovina, decât în [illegible]

M.S. Regele Mihai

Iuliu Maniu

IULIU MANIU: "Trebuie să accentuez gestul Majestăţii Sale Regele"

Deci, iarăşi accentuez, nu mă refer la ce s-a petrecut, dar că spun aceste lucruri, pentru a pune o deosebită atenţiune la comisiunea ce se va fixa. Noi să observăm punctul de vedere pe care l-am observat noi, Partidul Naţional-Ţărănesc. Noi eram foarte scrupuloşi când era vorba de a stipula obligamente, sau luam îndatoriri asupra statului sau asupra noastră. Pe de altă parte, când era vorba de împlinirea obligamentelor contractuale, eram foarte scrupuloşi de a le îndeplini, fiindcă nu este mai penibil pentru un stat decât dacă promite şi nu se ţine de ce a promis. Trebuie scrupulozitate minuţioasă, să nu ne luăm angajamente ce nu le putem executa.

Un singur lucru, mi-am luat libertatea de a exprima mulţumiri dlor care au luat parte la pregătirea acestor lucruri. Dar prezentam la Moscova nu era slăbită de faptul că nu am făcut nimic în aprilie şi mai. La 24 august, Uniunea Sovietică ne declară că semnează armistiţiul pe baza celor şase puncte. Va să zică, d-ta când ai mers la Moscova cunoşteai aceste chestiuni. Desigur că nu puteai face altceva şi nu dăm răspunderea pe alţii. Răspunderea este a aliaţilor, fiindcă nu şi-au respectat cuvântul. Nu se poate concepe să fie cineva aşa vinovat decât aliaţii. Aceasta este realitatea.

Domnul ministru Buzeşti: Aliaţii sunt vinovaţi fiindcă nu şi-au respectat cuvântul.

Domnul Maniu: Condiţiunile de armistiţiu primite din Cairo le-am comunicat la o serie întreagă de oameni care sunt oameni importanţi în ţara aceasta şi când ei cunosc ceea ce am primit atunci, mulţi care nu ştiu amănuntele pot să-mi bage mie vina că am dus în eroare opinia publică. Trebuie să constatăm că aliaţii nu au respectat aceste condiţiuni. În tot cazul nu pot rămâne în situaţia morală şi politică că eu sunt vinovat de aceste condiţiuni.

Domnul ministru Buzeşti: Armistiţiul trebuie publicat mâine. Al doilea, nu se face nici o declaraţie.

Domnul Pătrăşcanu: Comentariul armistiţiului trebuie să se facă. Eu îmi iau răspunderea comentariului. Eu am făcut un comentariu la Moscova, fiindcă nu trebuie lăsat armistiţiul necomentat. Declaraţia o voi face în calitate de preşedinte al delegaţiei, în sensul de a da asigurări că acest armistiţiu va fi considerat de România ca un lucru care va fi pus în aplicare. Trebuie neapărat să lăsăm impresia clară că România nu a subscris un lucru cu care nu este de acord.

IULIU MANIU: "Avem datoria în conştiinţa noastră să ţinem socoteală de aceşti fraţi de sânge"

Acum, în ce priveşte Basarabia şi Bucovina, suntem o ţară învinsă, ni s-au impus anumite condiţiuni de armistiţiu, şi nu avem ce face şi ne supunem, fiindcă suntem într-o situaţie silită. A fost punctul cel mai dureros acela în care se spune că hotarul României este acela fixat în 1940, prin hotărârea Regelui Carol şi al d-lui Tătărăscu. Ce se va întâmpla în viitor? Vom vedea. Nu vrem cu această ocaziune să învinuim, nici să înrăutăţim raporturile noastre cu Uniunea Sovietică cu care trebuie să ducem cele mai bune raporturi. Nu punem în discuţiune, decât spunem că este o situaţie de fapt la care trebuie să ne supunem. Alta este însă chestiunea românilor din Basarabia. Dacă vor începe a urmări, a închide şi a aresta pe românii de acolo care au votat în 1918 unirea Basarabiei cu noi, atunci noi, cu ce conştiinţă primim acest lucru? Naţiunea română şi statul român au ajuns în situaţii foarte grele în trecut, dar conducătorii au ştiut să găsească accentele trebuitoare şi în acele momente grele şi triste. Când s-a făcut convenţia din Berlin ni s-a luat Basarabia. Firește, a fost dureros. A fost un guvern legal al României, reprezentat prin marele Ion Brătianu şi Kogălniceanu. A trebuit să se supună. S-au supus. Ne supunem şi noi, că nu putem fi mai tari decât Ion Brătianu şi Kogălniceanu. Dar au protestat. Noi nu putem protesta acum, fiindcă acum tratăm un armistiţiu. Trebuie însă să se ştie că sufletul nostru sângerează şi în al doilea rând că avem conştiinţa vie că trebuie să ne îngrijim de fraţii noştri care sunt în afară şi să vedem ce intenţiuni au rușii cu fraţii noştri din Basarabia şi Bucovina, fiindcă am fost colegi de parlament cu Halipa, cu Pelivan, şi nu ne vine bine să vedem că sunt aruncaţi în închisori sau loviţi pentru ceea ce au făcut acum 25 ani. Avem datoria în conştiinţa noastră să ţinem socoteală de aceşti fraţi de sânge.

Deci, o dată cu această expunere a mea, ţin să rog pe domnii care vor pune în aplicare acest armistiţiu în comisiunea militară care se va întocmi, ca să pună în discuţiune această hotărâre, ca fraţii noştri din Basarabia şi Bucovina să aibă mângâierea că noi avem grijă de ei. (...)

Domnul ministru Aldea: A fost punct câştigat de mine în 1940. Ni s-a cerut să trimitem pe toţi basarabenii în Basarabia. Şi atunci s-a pus chestiunea că nu pot să trimit pe cei care nu vor să vină în Basarabia. Acum nu ştiu dacă ne putem prevala de un cuvânt din armistiţiu care spune: "Guvernul şi comandamentul suprem român vor preda pe toţi prizonierii... De asemenea cei internaţi sau pe cetăţenii Uniunii Sovietice luaţi cu forţa în România". Prin urmare, nu va trebui să-i ceară pe aceia care au venit în mod voluntar din Transnistria sau din Basarabia şi Bucovina.

Domnul Maniu: Chestiunea este încurcată. Dacă nu este o precizare se poate întâmpla să vină un ofiţer sovietic cu un detaşament să ia pe d-nii Halipa, Pelivan, foşti miniştri. Şi atunci? Ce facem? Cum răspunde conştiinţa noastră?

Domnul ministru Aldea: Acesta este un abuz.

Domnul Maniu: Nu trebuie să fie aşa, fiindcă d-lor pot fi ridicaţi şi omorâţi, şi atunci ce am făcut?

Domnul Pătrăşcanu: În textul armistiţiului se spune, şi precizează, numai acei luaţi cu sila. Şi vă este cunoscut că o parte din românii din Transnistria au fost luaţi cu sila din ordinul mareşalului Antonescu. Această chestiune nu am ridicat-o fiindcă nu am vrut ca noi să ridicăm chestiuni care eventual nu se rezolvau favorabil pentru noi şi a rămas să dăm pe cei luaţi cu sila. Aşa că acest articol este clar.

Domnul Maniu: Ceea ce aş dori este să ştiu ce situaţie au aceşti români care au luptat pentru unire pe vremuri. Sunt consideraţi trădători, sau ca cetăţeni care nu pot fi urmăriţi acum de ruşi? Trebuie precizat că aceşti români care au luat atunci o atitudine prin care s-au alăturat României, pentru acest fapt nu pot fi urmăriţi.

Domnul ministru Pătrăşcanu: Pentru informarea dv., chestiunea evreilor a fost ridicată de americani. Ei au cerut să se menţină acest paragraf.

Domnul ministru Buzeşti: În materia aceasta dreptul internaţional are principii destul de clare, este dreptul de opţiune. Cred că pe terenul acesta trebuie să ne punem. Basarabenii de origine au dreptul să opteze pentru cetăţenia română sau sovietică. În ce priveşte libertatea de circulaţie în Basarabia, aceasta tot printr-o convenţiune de opţiune se poate stabili.